

Дмитро Глембоцький,
аспірант кафедри філософії і методології
державного управління НАДУ

Осмилення поняття "національний інтерес" для подальшої реалізації в розвитку країни

Ситуація з визначенням національних інтересів сьогодні в Україні стоїть дуже гостро. Сучасні тенденції в розвитку світу змушують визначитись із національними інтересами країни. Формування та реалізація національних інтересів є складним процесом. Дослідження присвячене осмиленню поняття "національний інтерес".

Ключові слова: національний інтерес, політика, національна ідентичність, нація, ціль, потреби, міжнародні відносини, зовнішня політика, національна держава.

The problem of defining national interest in modern Ukraine is the most critical. Present tendencies in world development force to set national interests. The process of building up national interests is extremely complex. The research is devoted to the definition of the term "national interest".

Key words: national interest, politics, national identity, nation, goal, needs, international relations, foreign affairs, nation state.

Постановка проблеми. Ситуація, яка склалась в Україні, вимагає рішучих дій для збереження цілісності країни та побудови кращого майбутнього для народу України. Проблема національних інтересів загострена традиційним перетягуванням каната політиками, які маніпулюють окремими вимірами національних інтересів: релігійними, мовними, соціальними, географічними та етнічними. З кожною зміною влади інтереси також змінюються. Вітчизняна політика потребує реалізації тенденцій, які б об'єднували погляди людей. Однією з умов вирішення цього питання є осмилення національних інтересів та їх подальша реалізація.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розгляду національних інтересів присвячено праці О.В.Воронянського [1], А.І.Семенченка [2], Г.П.Ситника [3], Т.В.Запорожця [4], О.Г.Гончаренка, В.О.Саламатова [5] та ін.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Аналіз наукової літератури показав, що думки дослідників у цьому питанні розходяться, тому, осмислюючи це питання, потрібно знайти золоту середину - визначити фактори і напрями діяльності, які б при подальшій реалізації мали позитивний характер. Крім того, також залишається невирішеним питання публічного усвідомлення поняття "національний інтерес" та його врахування у процесі визначення та реалізації державної політики.

Мета дослідження: осмилення поняття "національний інтерес". Для досягнення цієї мети потрібно розкрити сутність поняття "національний інтерес".

Виклад основного матеріалу. Особливості сучасного буття України виводять у ранг чільних завдань формування та усвідомлення національних інтересів як базових засад послідовної й цілеспрямованої державної політики [6].

Визначення терміна "національні інтереси" викладено в Законі України "Про основи національної безпеки України". Там зазначено, що національними інтересами є "життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток" [7].

Поняття "інтерес" включає в себе інтелектуальні, історичні та моральні цінності. Якщо не враховувати історичні та культурні традиції, соціально-політичні та економіко-географічні чинники, то розуміння поняття "інтерес" буде неповним. Зрозуміти поняття "інтерес" у контексті української нації як відкритої поліетнічної спільноти, що сформувалась на території сучасної України, без наведених вище чинників неможливо. Виходячи з цього зрозуміло, що спільнота, яка історично склалась на визначеній території, усвідомлює себе нацією, члени якої є громадянами країни, що існує на цій території, має визначити власні цінності для відстоювання інтересів нації та держави. Відносини між громадянами та державою будуються при розумінні походження, виховання та культури і є основоположними при з'ясуванні конкретних національних інтересів. Ідеї, що об'єднують, а не роз'єднують суспільство, і є інтересами цього суспільства.

Г.Моргентау (американський державний діяч) справедливо вважає національну ідентичність невід'ємним елементом національного інтересу. У науковій літературі суспільний інтерес розглядається як усвідомлення потреби суб'єкта або соціальної спільноти, що впливає з умов їх існування та діяльності. Водночас інтерес - це відношення потреб до умов їх реалізації. Відповідно, національний інтерес є усвідомлення та відображення в діяльності лідерів нації корінних потреб держави. Тезу про те, що інтерес є усвідомленою потребою, сформулював Д.Фельдман (вірменський мистецький діяч). Від потреб учасників міжнародних відносин також залежать і цілі. Цілі з потребами пов'язує польський дослідник міжнародних відносин Ю.Кукулка. За його твердженням: "Потреби держави, передусім, полягають у забезпеченні власної екзистенції, політичної незалежності, умов суспільного розвитку, досягнення та підтримання престижу". Він інтерпретує визначення напрямів діяльності у міжнародному середовищі через зв'язок між усвідомленням об'єктивної потреби та суб'єктивно сформульованою ціллю [8]. За такого підходу поняття "інтерес" підміняється поняттям "ціль". Концепцію Ю.Кукулки, додаючи до неї поняття "інтерес", розвиває Я.Петрась, він вважає ціль похідною від інтересу, який, у свою чергу, є похідним від потреб.

Хоча поняття "ціль" та "інтерес" розрізняються в теорії міжнародних відносин, але в багатьох випадках багато вчених їх ототожнюють.

П.Циганков зазначає, що більшість представників науки про міжнародні відносини розглядають цілі як очікуваний, бажаний результат дії, що є її причиною [9]. І.Поп'юк-Рисінська пов'язує в інтересі бажану та небажану ситуації, які виникають між суб'єктами міжнародних відносин. Тут ціль є певним еталоном того стану справ, якого прагне суб'єкт. Тобто в її інтерпретації інтерес є бажаним станом міжнародних відносин. Ці інтереси завжди спрямовані назовні, поза межі внутрішньої системи, а в практиці їхніми адресатами завжди є інші учасники міжнародних відносин. Спрямування інтересу поза межі внутрішньої системи приймається як ознака визначення його міжнародного характеру. Інтерес не може реалізуватись без інтеграції з іншими учасниками міжнародних відносин. І.Поп'юк-Рисінська зазначає, що реалізація інтересів призводить до виникнення певних зв'язків учасника міжнародних відносин із власним середовищем, із міжнародним середовищем, з іншими учасниками міжнародних відносин. Інтереси будь-якого учасника міжнародних відносин пов'язані з потребою адаптувати своє внутрішнє середовище до явищ і процесів, що відбуваються в міжнародному середовищі [8].

Учасники міжнародних відносин, намагаючись забезпечити власне існування, впливаючи на міжнародні процеси та явища, забезпечуючи собі певні позиції у відносинах, вимушені приймати і впроваджувати певні рішення. Прийняття рішень є елементом звичної поведінки людини, яка, сприймаючи реальність, прагне досягнути бажаного результату. Тому інтерес є результатом усвідомлення особами, які приймають рішення у різних сферах міжнародних відносин, реального стану справ. Цілі діяльності учасника визначає потреба оптимізувати ті параметри, реальний стан яких вважають недостатньо відповідним, а досягнення визначених цілей завжди спрямоване на реалізацію інтересу. За твердженням американського вченого К.Райта, міжнародні відносини присутні одночасно у двох паралельних полях (географічному та аналітичному). Цілі та інтереси їх учасників можна представити як рефлексії, що впливають із реального політико-географічного поля, а в аналітичному - їх розрізняють лише за масштабністю. Якщо інтереси є бажаною ситуацією, то цілі - бажаним станом її окремих параметрів. У першому з них відбуваються реальні події, а в другому - вони відображаються та служать причиною для прийняття політичних рішень. Тобто інтерес та цілі діяльності завжди мають суб'єктивний характер, оскільки вони є елементами аналітичного поля, де відбувається відображення об'єктивної реальності [8].

Головне завдання зовнішньої політики будь-якої держави - це забезпечення її внутрішнього розвитку. Сила держави й сьогодні є важливим за-

собом забезпечення національних інтересів і досягнення зовнішньополітичних цілей. Але, реалізуючи свої власні інтереси, держави обов'язково втягуються в моральні конфлікти, оскільки здійснення інтересів і цілей засобами сили постійно входить у протиріччя з певними моральними нормами, з універсальними ідеалами [10].

М.Вебер узалежнював будь-яку діяльність людей від особливостей їхніх матеріальних або духовних інтересів. Якщо людина чи певна спільнота діють раціонально, то їхня поведінка "орієнтується тільки на засоби, які (суб'єктивно) визнаються адекватними для (суб'єктивно) однозначно зрозумілої мети". У цьому розумінні мета, яку ставить перед собою суб'єкт, є первинною щодо засобів, які він добирає, а сама вона будується на його інтересах [11].

Ще категоричніше висловився німецький філософ І.Гегель, стверджуючи, що "дії людей впливають з їхніх потреб, їхніх пристрастей, їхніх характеристик та здібностей, що спонукальними мотивами у цій драмі є лише ці потреби, пристрасті, інтереси і лише вони відіграють головну роль" [12].

Оскільки діяльність будь-яких організованих людських спільнот у теорії міжнародних відносин досить часто порівнюється з діяльністю людини, цілком доречно стверджувати, що вони так само керуються певними інтересами, які змушують їх вступати у ті чи інші інтеракції у міжнародному середовищі. Незважаючи на простоту та очевидність сприйняття інтересу, що, на перший погляд, мало б виключати будь-які дискусії з цього приводу, у сучасній теорії міжнародних відносин немає чіткості у розмежуванні поняття, як відсутнє і його (інтересу) однозначне сприйняття [8].

Формування та реалізація національних інтересів є складним процесом. Інтереси тісно переплітаються з безпекою та загальними цінностями. Тому потрібно вміти відмежовувати національні інтереси від базових цінностей суспільства. Інтереси також можуть бути не те щоб різними, а й взагалі протилежними. Але за умов узгодження інтересів та національної злагоди тільки і може функціонувати суспільство.

Точне вираження національних інтересів (інтересів усіх членів суспільства), вирішення соціальних суперечностей та забезпечення прав людини - це ті функції, які покликана вирішувати держава, відштовхуючись від головного - відстоювання інтересів. Національні інтереси мають колективний характер, оскільки вони впливають з потреб громадян (груп громадян). Національні інтереси реалізуються через інтереси держави. Суб'єктами інтересів тут виступають саме громадяни та їх групи, а державні інституції є операційними суб'єктами. Отже, ми бачимо, що інтереси діляться на групові та особисті. Групові - це інтереси групи, вони можуть бути тотожними з інтересами держави. Особисті - інтереси з індивідуальним характером конкретної особистості - не можуть ототожнюватись з інтересами держави.

Також інтереси поділяють на екзистенційні, операційні, тактичні та стратегічні.

Екзистенційні інтереси пов'язані із забезпеченням мінімально необхідного рівня життєдіяльності учасників міжнародних відносин. Без їх реалізації вони взагалі не можуть існувати, що змушує будь-кого з них діяти, керуючись, насамперед, цими інтересами.

Операційні інтереси пов'язані з безпосередньою дією чи взаємодією у міжнародному середовищі. Вони переважно короткотривалі, визначаються вузькими цілями, що мають проміжне значення для досягнення основних інтересів.

Тактичні інтереси за змістом близько пов'язані з операційними, але вони дещо ширші, оскільки, з одного боку, є елементами стратегічних, тому що розглядаються як проміжна стадія їх реалізації, а з другого - завжди пов'язані з реаліями міжнародного середовища, які визначають їх характер і зміст. Тактичні інтереси можуть істотно не збігатися з потребами, але бути оптимальними за певних умов.

Стратегічні інтереси розглядаються як найважливіші серед усіх інших. Вони визначають генеральні цілі, поставлені перед учасниками міжнародних відносин, досягнути яких вони прагнуть [6].

Національний інтерес нестабільний і наповнюється реальним змістом залежно від конкретної ситуації, стану міжнародної системи тощо. Як стверджував Г.Морген-тау: "Ідея інтересу впливає із сутності політики, яка природно визначається умовами часу і місця" [8]. Змінність політичних, і економічних та культурних реалій автоматично призводить до зміни змісту інтересів учасників міжнародних відносин.

За функціональним змістом інтереси бувають: політичні, економічні, воєнні та культурні.

З функціональної точки зору інтереси прямо пов'язані з окремими видами міжнародних відносин та відображають їхню специфіку. У спрощеному вигляді вони визначаються як інтереси безпеки, підтримання нормальної життєдіяльності, створення умов для сталого розвитку та розквіту. Інтереси можна поділити за критерієм часу:

- короткотривалі інтереси пов'язуються з конкретною дією у міжнародних відносинах і обмежуються часом її здійснення;
- середньої тривалості пов'язані з діями, зміст яких становить логічну цілісність і приводить до реалізації найважливіших інтересів сторін;
- довготривалі охоплюють досить значний період і пов'язані з послідовними діями, спрямованими на реалізацію найважливіших інтересів учасника міжнародних відносин.

За твердженням Ю.Стефановича, інтереси в міжнародних відносинах можуть поділятися на інтереси, що мають декларативний (конституція, декларації, статuti міжнародних організацій тощо) та реальний характер (мо-

жуть мати латентний характер, їх можуть приховувати, точно не визначати і не виголошувати публічно). Однак учасники міжнародних відносин керуються власне реальними інтересами, які для них є об'єктивними, такими, що визначають способи та методи їх конкретної діяльності.

Ж.Б.Дюрозель із цього приводу зауважив: "Було б, звичайно, добре, якби існувала можливість об'єктивно визначити національний інтерес. Тоді можна було б досить легко досліджувати міжнародні відносини через порівняння змісту національного інтересу, що його пропонують лідери з об'єктивним національним інтересом". Проблема дослідження змісту інтересів учасників міжнародних відносин у сучасній теорії міжнародних відносин залишається однією з найскладніших, оскільки їх вивчення досі ґрунтується радше на інтуїтивних міркуваннях науковців, ніж на безперечних та доказових аргументах [6].

Національні інтереси є синтезом інтересів певної національної спільноти. Індивідуальні та групові інтереси зважуються, проходять витримку часом, узгоджуються та зводяться до загального, а потім і формуються національні інтереси. Саме це загальне А.Колодій розглядає як інтерес до самозбереження, до реалізації свого соціально-політичного і культурного потенціалу, форма якого властива саме цій нації (до реалізації національної ідеї). Серцевиною національних інтересів є збереження і зміцнення національного суверенітету, що означає "повновладдя нації, оволодіння нею всіма можливостями розпорядитися власною долею" [13]. Тому національні інтереси не можуть зводитись лише до якихось соціально-економічних, культурних та інших потреб. Вони повинні виступати як синтез, а не механічна сума приватних і корпоративних інтересів [14].

Реалізація національних інтересів відбувається через різні інститути політичної системи, а саме: державу, політичні партії, громадські організації, церкву. Але, оскільки держава є найбільш суверенним інститутом, то вона є і основним механізмом реалізації національних інтересів, оскільки без національної держави реалізація національних інтересів національної спільноти зводиться до нуля.

А.Колодій дає таке визначення національної держави: "Національна держава - це таке політично організоване в межах певних кордонів суспільство, яке утворилось внаслідок політичного самовизначення окремого етносу (або в деяких випадках, поліетнічного народу), що консолідується в політичну націю, здобуває незалежність і створює суверенну владу на своїй етнічній території" [13].

Висновок. У світі нація не може самовизначитись без створення власної держави. Але замало створити державу, ще потрібно постійно дбати про її безпеку через відстоювання своїх інтересів. Відстоювання національних інтересів є відповіддю на внутрішні та зовнішні виклики. Щоб це відстою-

вання було ефективним, потрібно визначитись із національними інтересами та їх пріоритетністю. Отже, національні інтереси, будучи системою цінностей та завдань зовнішньої політики держави, є причиною міжнародних відносин. Саме чітко визначені національні інтереси та їх відстоювання на міжнародній арені є рушійними силами в розвитку держави і показником її сили. Сильна держава - це заможна держава. Від рівня заможності держави залежить її роль та місце на міжнародній арені та геополітичне становище. Від цього насамперед залежить рівень і можливості відстоювання національних інтересів.

У подальших дослідженнях слід визначитись із пріоритетністю реалізації національних інтересів.

Список використаних джерел

1. *Воронянський О. В.* "Національні інтереси" як категорія політичної науки / О. В. Воронянський // Вісн. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. - 2011. - № 10. - (Серія : Філософія, філософія права, політологія, соціологія). - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_53/Gileya53/P8_doc.pdf
2. *Семенченко А. І.* Методологія стратегічного планування у сфері державного управління забезпеченням національної безпеки України : монографія / А. І. Семенченко. - К. : НАДУ, 2008. - 428 с.
3. *Ситник Г. П.* Національна безпека України: теорія і практика : навч. посіб. / Г. П. Ситник. - К. : Вид-во "Кондор", 2007. - 616 с.
4. *Запорожець Т. В.* Національні інтереси та безпека України в контексті геополітики / Т. В. Запорожець // Зб. наук. пр. - 2011. - № 3. - (Серія "Управління").
5. *Саламатов В. О.* Когнітивні моделі соціальної реальності в державному управлінні: сутність, можливості та механізми застосування : монографія / В. О. Саламатов. - К. : Вид-во НАДУ, 2006. - 212 с.
6. *Бабкіна О. В.* Політологія : навч. посіб. / О. В. Бабкіна, В. П. Горбатенко. - К. : ВЦ, 2006. - 568 с.
7. Закон України про основи національної безпеки України. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
8. *Мальський М. З.* Теорія міжнародних відносин : підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацях. - 3-тє вид., переробл. і допов. - К. : Знання, 2007. - 461 с.
9. *Цыганков П. А.* Международные отношения : учеб. пособие / П. А. Цыганков. - М. : Новая шк., 1996. - 320 с.
10. *Юрій М. Ф.* Політологія : підручник / М. Ф. Юрій. - К. : Дакор, 2006. - 256 с.
11. *Вебер М.* Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / М. Вебер. - К., 1998.

12. Гегель Г. Философия истории / Г. Гегель. - М., 1990. - 20 с.
13. Колодій А. Нація як суб'єкт політики / А. Колодій. - Львів : Кальварія, 1997.
14. Пасічник В. Етнокультурні проблеми політичного процесу в Україні : кол. монографія / В. Пасічник. - Львів : [б. в.], 2001. - Режим доступу : <http://westukr.itgo.com/Pasichnyk.html>

Марина Лугиня,
аспірант кафедри управління
національним господарством НАДУ

Концептуальні підходи до визначення поняття ефективності в державному управлінні

Дослідження присвячене аналізу поглядів учених щодо визначення поняття ефективності в державному управлінні. Розглянуто трактування поняття ефективності в різних галузях науки, виявлено спільні ознаки та розбіжності в його тлумаченні.

Ключові слова: державне управління, концепція ефективності в державному управлінні, ефект управління, ефективне врядування.

Research is devoted to the analysis of the views of scientists on the definition the term efficiency in public administration. Considered interpretation of the term of efficiency in different fields of science, found common features and differences in its determined.

Key words: public administration, the concept of efficiency in public administration, management effect, effective governance.

Постановка проблеми. На сучасному етапі формування та наближення України до світових стандартів управління постає питання щодо вибору оптимального інструментарію державного управління. В умовах світової економічної кризи особливо гостро постала потреба в реформуванні всіх складових управлінської системи. Перехід до європейських стандартів соціальних відносин у суспільстві, розбудова правової демократичної держави потребують наявності ефективної, гнучкої, пристосованої до нової ситуації сфери державного управління, яка повинна користуватися повагою та підтримкою громадян, без чого всі прогресивні реформи можуть залишитися паперовими деклараціями.

Проблема пов'язана з тим, що зміни в Українській державі відбуваються без чіткого визначення таких важливих складових, як забезпечення ефективності державного управління, систематизоване формулювання відповідних критеріїв та показників виміру ефективності. В Україні не вироблено прийнятної концепції ефективності, немає цілісних підходів до рефор-